संस्कृत

पुराण
3878

अश्वमेधिकापर्व

890/पु. ६३

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(1)

शायनमः ॥ श्रीलक्ष्मीनृसिंहो जयति ॥ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ॥ देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत्
य उवाच ॥ कथं युधिष्ठिरः प्रीतो मम पूर्वपितामहाः ॥ हयमेधं क्रतुवरं चक्रे बंधुभिरन्वितः ॥ २ ॥ जैमिनिरु
शृणु राजेंद्र वक्ष्यामि सौधर्म राजस्य चेष्टितं ॥ दिवं पितामहे याते धर्मपुत्रोतिदुःखितः ॥ ३ ॥ यदृच्छया सुसंप्राप्तं व्या
प्रमाद रात्रु ॥ केनोपायेन मे ब्रह्मन् गोत्रवध्याकृतं भयं ॥ ४ ॥ अनुवं विना राज्यं प्राप्नोति न मे ब्रूहि तपोधन ॥
भीमेण कर्णेन तथा द्रोणेन विर्जितं ॥ ५ ॥ न मे प्रीतिर्मदं राज्यं यत्प्राप्तं पूर्वजार्चितं ॥ कर्णस्यामंदिरं रम्यं
षसमन्वितं ॥ ६ ॥ मया शून्यं कृतं तत्र सापत्नैर्वर्जितं ॥ यत्राथिनो गणा हृष्टाः कथयामानं तथाधनं
कणिमुंच तिलयमुं चतिशोकजं ॥ धिक् मदीयमिदं राज्यं यत्र भीष्मो न गानुजः ॥ ७ ॥ ताभ्यां विरहितं

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(२)

लि

दुःखदु विवर्जितं ॥ बुद्ध्या शासितो नेन भीष्मेण मितबुद्धिना ॥ ९ ॥ न जाहामि हि मां शोको घातयित्वा
धार्तराष्ट्रान् ॥ त्यक्त्वा ~~अलि~~ राज्यं गमिष्यामि राज्यं भीमः करोतु वै ॥ १० ॥ तानि तीर्थानि दानानि तथा यद
गुरुभोः ॥ येन पूतो भविष्यामि न पश्यामि हितं त्वहं ॥ ११ ॥ व्यास उवाच ॥ मा भयं कुरु राजेंद्र न दोष
विष्यति ॥ तमुपायं करिष्यामि येन पूतो भविष्यसि ॥ १२ ॥ यथा गोवक्तां वध्या न पहास्यसि पांडव
मेधक्रतुवरं यजस्व कुरुनंदन ॥ १३ ॥ रामेणापि पुरा वि[illegible]रहयमेधत्रयं कृतं ॥ यद्कृत्वा तथापु
पातकं महारिपु ॥ १४ ॥ राज्यं धर्मेण यद्दुर्ध्वं शासनात ॥ पावस्पर्चा ॥ तद्राज्यं त्वं परित्यज्य कस्माद्गन्तुमिहेच्छ
॥ इह लोके परां कीर्तिं कुरुपुत्र कुरु स्थिरां ॥ यावत्ते बाधवाः सर्वे वरागाः संनिसंगतं ॥ १५ ॥ शरीरं
तांतावच्छे पः समाचर ॥ दिवं प्राप्य हि राजानः कृत्वा पुण्यादिकाः क्रियाः ॥ १६ ॥ जैमिनिरुवाच

(2A)

ावचस्तस्यव्यासस्यामितत्तेजसः ।। उवाचदीनयावाचाधर्मराजोयुधिष्ठिरः ।। १८ ।। युधिष्ठिर उवाच ।।
बंधुनेमत्स्यंविनाविलेनच ऋत्वुः ।। आपत्सम विघ्नेनचपीडयुत्तुं ऋजाः ।। १९ ।। राज्ञोमिहिन्त्पा
रुपिशृमायुविवर्जितान् ।। दुर्योधनेनक्षपितापृथिवीविलकारणात् ।। २० ।। तौकुथंपीडयिष्यामि
कांचनेक्षयात् ।। साहाय्यंनैवपश्यामिसुहृदःसमरेहताः ।। २१ ।। तस्माद्राज्यंपरित्यज्यगमनंमम
।। किमत्रानंतरंकार्यंलक्ष्येकथितुमर्हसि ।। २२ ।। व्यास उवाच ।। मरुत्तेनकृतोयागःतुष्टाःसर्वेद्विजो
त्तैस्त्यक्तंबहुद्रव्यंभूमौकांचनंनृपनंदन ।। २३ ।। हिमाचलेस्थितंतत्त्वंसमानय ।। यज्ञेतु
र्धीसेनिधाराहणसमाप्तिं ।। २४ ।। मरुत्तेनवदान्येनद्रविणंरालधामरवे ।। युधिष्ठिर उवाच ।। धन्योसौमरु

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai

(३)

ऽलोराजा येन यागस्तथाविधः ॥ २५ ॥ कृतो बहुसुवर्णाढ्यो येन विप्रास्तु तर्पिताः ॥ २६ पल्क सुवर्णं च गताः
दह्मानये ॥ २६ ॥ ब्राह्मणानां विशेषेण पेण विलं कुर्द्दिनरपम ॥ मत्तः परं न नियोन्योभावि पतिनराधि
॥ ब्रह्मस्वे यस्य नृपते र्मतिर्भवति दारुणा ॥ गृहणे मज्जपत्येनं शिक्षेवां गसि सामनिः ॥ २८ ॥ गृह
तमां सर्वे मम यज्ञैस्तथाविधे ॥ अस्मदीयं धनं राजा नियच्छति हिनः करे ॥ २९ ॥ तस्मात्त्वं कुरुसि नै
करोति युधि ह्रिरः ॥ ३० ॥ एकाग्रपात्र महत्तीयन्मयासागरं हता: ॥ ३१ ॥ कुरुवो गुरुन स्पेव सुतुन
बाधवा ॥ संमाजे थितुमेकाहि न समर्थोस्मि तावप ॥ ३१ ॥ हिलीये पात्रे पातुन विप्रस्य भाविष्यति ॥
चा ॥ धन्योसि नृप त्रा दूतं सम्यक्कं त्वयावचः ॥ ३२ ॥ ब्रह्मस्वं जति पात्राकां प्रकुरोति कथा न भाति हिसा ॥ २ ॥
कं धनं तैस्तु स्वाम्यं तेषां न दागतं ॥ ३३ ॥ रामेणापि पुरा वलाकुश्या पा यम्मा हात्मने ॥ कथं गृहि तिहि

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(3A)

महीराजानः पापभीरवः ॥३४॥ दैत्यैर्जिता धरा चैवं पुनश्च क्षत्रियैर्जिता ॥ गतं स्वाम्यं न विप्राणां तस्माद्दोषो न
विद्यते ॥३५॥ यदा धराधिपत्यं हि ब्राह्मणेन नृपेन च ॥ तदा स्वकं वित्तं जायते नात्र संशयः ॥३६॥ लब्धं धनं त्वसमाभी
पकुरु यज्ञं च पांडव ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ब्राह्मणान् कुंति संख्यकान् ॥ दक्षिणा कीदृशी कुर्तो ॥३७॥ हयश्च की
दृशो मेधे तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥ व्यास उवाच ॥ द्विजा विंशति संख्याश्च स्वामसखादो संप्रकीर्तिताः ॥३८॥ कुलीनाः
समताश्चाढ्याः वेदशास्त्रार्थपारगाः ॥ एकैकस्मै द्विजायाश्च दक्षिणां श्च वदामि ते ॥३९॥ एको गजो रथः श्वेतो
हयः श्वेतकुरसं कांचनः ॥ अच्ये कुं गोसहस्रं च रत्नभारस्य सुपूरितं ॥४०॥ आरश्व कांचनस्यैकः प्रदेया दक्षिणा मखे
यस्मिन्दिने हयो राजन्नुमुच्यते प्रथमाहि सा ॥४१॥ दक्षिणा कपिला रम्या तुरंगं कृथ्यामि ते ॥ गोक्षीरसमवर्णं च
कुंदेंदुहिमसन्निभं ॥४२॥ पीतपुच्छं श्यामकर्णं सर्वतोऽगा निरुत्तमं ॥ श्यामं चापि महिपाल यज्ञोस्मिन् तुरंगं विदु

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

।। यावदागमनं तस्य पुनरेव प्रजायते ।। ४४ ।।

(५)

चैत्रमासस्य राकायां मोच्योयं तुरगोत्तमः ।। वर्षमात्रं रक्षणीयः सर्वयोधैर्महाबलैः ।। ४५ ।। पुत्रो वा बांधवः स्वस्रो रक्षणार्थं
नियोज्यतो । स्वयं यः कुरुते यज्ञमसीपत्रव्रतं चरेत् ।। ४६ ।। नियतः स च राजेंद्र नात्र कार्या विचारणा ।। अथ भोगोन्वर्षमात्रे
सेवेन्नारी विवर्जितान् ।। ४७ ।। शयनं कार्यं पिन्यासे हानि राधिपो । तावत्प्रयत्नेनाकृतो निवसेच्छ्रेयसं [illegible] युतः ।। हयः
पुरीषमूत्रं वा कुरुते यत्र यत्र च ।। ४८ ।। गोसहस्रं प्रदेयं हि कर्तव्यं हवनं द्विजैः ।। पूजनीयाश्च ते विप्रा दक्षिणाभिर्नरेश्वरः ।। ४९
एकाहे तुरगस्याथ पत्रं संलिख्य कांचनं ।। बध्यास्वनाम संयुक्तं स्वहस्ताप समालिखितं ।। ५० ।। कथनीयमिदं वाक्यं मया यं तुरगो
त्तमः ।। विमुक्तोस्ति नृपः कश्चित् गृह्णातु चेद्बलं ।। ५१ ।। पश्चात् गृह्णाति संजेतव्यो बलात्स्वयं ।। अनेन विधिना विरक्त
तुरेषु प्रजायते ।। ५२ ।। असीपत्रव्रतयुतो बहुपुण्यफलप्रदः ।। हयमेधरातं चक्रे देवो द्रोव्रतवर्जितं ।। ५३ ।। पश्चाद्व्रतयुतं कुर्यादश्वमेध
माहात्म्यं तु ।। सर्वपापविनिर्मुक्तो नरो निवसु धरा ।। ५४ ।।

Joint property of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

वत्वं ।। यदिने निधनं ते शक्तिरनंगं अतिभारत ।। विजेतुं कुरु यज्ञास्य ज्ञारंगं कुरु सुव्रत ।। ५५ ।।

(5A)

अनंगं को भवेज्जेता विना भीष्मं हि मानवः ।। तस्माद्भिता न कुर्वीत कुलपुत्रं महामखे ।। ५६ ।। युधिष्ठिर उवाच ।। सर्वथा हयमेधोहं
सोच्योस्मि मुनिसत्तम ।। न च द्रव्यं न च हयो न साहाय्याश्च वर्तते मे ।। ५७ ।। भीमादयोपि च मया न्रकौरवा बहुधा रणे ।। कर्णपुत्रोपि
बलवान् ।। वृषकेतुरुदाराधीः ।। ५८ ।। बालः षोडशवर्षीयो धर्मतः संनियोजयेत् ।। यथोक्तं च स्तुलं चैकं मेघवर्णं नयो जये ।। ५९ ।। पि
लास्य निहतो राज्ञो मदर्थे भ्रातुरस्तु ना ।। यस्य प्रसादात्कमलनाः पांडवः पृथिवीपतीन् ।। ६० ।। जितवान्केशवः श्रीमान्स्यस्तु दुरे मधु
स्तनः ।। भीम भीम महाबाहो कथं पूज्ञः प्रजापते ।। ६१ ।। योग्य वध्या कथं भीम नारायिष्ये हि तत्वद ।। बहुविघ्नकरो यागस्तस्मात्खे
चामि पांडव ।। ६२ ।। उपहासस्पदं यास्य यदि पूर्णं न जायते ।। भीम उवाच ।। हयो न निस्यते राज्ञे न वित्तं भवताजितं ।। ६३ ।। न समीपे रुपीके
दः कुरुमात्मोक्तमिदं वचः ।। समीपस्थः सदा कृष्णो विद्यते तव मारिष ।। ६४ ।। सर्वांश्च संपूर्णः संलि पदि कृष्ण । समीपगः ।।
सर्वपापविनिर्मुक्तो यन्नामग्रहणेन च ।। ६५ ।। नराणं वर्तिराजेंद्र समीपस्थस्य किं पुनः ।। न पालकं ते नृपते गजवध्या कृतं भुवि ।। ६६ ।।

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5)

विनापिमाधवोपहंपावयिष्यतिमेमतिः ॥ नो दिनास्मवपंतेनकृष्णेनामितबुद्धिना ॥ ६७ ॥ कुर्वंतु युधिष्ठिरानंदशातिलेविस्मृतं कु
र्पं ॥ राजसूयाश्वमेधानां पुण्यपावयितुं जनं ॥ ६८ ॥ नसमर्थ धर्मराज विनानलं यदाननापिकुं ॥ ६९ ॥ व्यासंपपृच्छराजेंद्रः कुत्रयोग्यं
तुरंगमं ॥ ६९ ॥ कुत्रापिवर्तमानं तेरांसं वेषमाहस्तुमुनिः ॥ जैमिनिरुवाच ॥ एतच्छ्रुत्वावचःस्तोस्य भीमस्यामितत्तेजसः ॥ श्रुत्वा
वाचमिदं व्यासो धर्मराजमिदं वचः ॥ ७० ॥ व्यास उवाच ॥ धन्योसि भीम मद्वल रुचिरस्वरगापसो ॥ हयस्तु विद्यते दूरे पुरीं भद्रा
वतीं प्रति ॥ ७१ ॥ यौवनाश्वेन वीरेण रक्षमानो दिनेदिने ॥ अक्षौहिणीभिर्दशभिः पाच्यते धर्मनंदन ॥ ७२ ॥ पर्वणेनापि संस
पर्कौ ॥ लभ्यते नास्य वाजिनः ॥ मानवस्यवराकस्य सरण्य कार्ये ह्युनृपा ॥ ७३ ॥ कृपणेनयथावित्तपाव्यतेकुरगःस्तथा ॥
राजारक्षापरो नित्यं बकुं चेनं रामानय ॥ ७४ ॥ इति श्री अश्वमेधिके प्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ततो बवीत्तु भीमसे
न प्रहसन्नविभारत ॥ अहं हयं तु नेष्यामि दानं पिष्यामि मारिष ॥ १ ॥ कौंतेय पास्यामि जित्वालवकिनं नृपं ॥ ससैन्यं पालितं राजन्
संत्रापःसुमाहानपि ॥ २ ॥ वासुदेवं चेलया नोन रःकुमकरोतियः ॥ सर्वार्थ सिद्धिं च लभते सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ ३ ॥ नान्येनु सं

(5A)

पश्चाजं सुकृतं हस्तेन तद्दास्यति पांडवः ॥ अहं तत्र गमिष्यामि तुरगार्थं रमापते ॥ २९ ॥ भवान्द्रक्षतु राजानं यावदागमनं मम ॥ सुरक्षितेन राणां
हि सफलाः कार्यसिद्धयः ॥ ३० ॥ धर्मो भवति देवेश सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ सुकृतेन विना जीवा नरा जलेकुंभंवन ॥ ३१ ॥ सर्वं सुकृतं जं पुण्यं भवा
न्द्रगृह्णातु नः करे ॥ कृत्वाथिनिवराजासौ नवपुर्दत्वं को सुत ॥ ३२ ॥ हरिं विना न लेखा कावैकुंठ श्रमुखाहिनः ॥ प्रियाभवंति सुखदाः
सतलं वा सुतने सदा ॥ ३३ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ततो युधिष्ठिरः श्रीतां वभूव जन्मअपूर्णकुष्टजे कृष्णसहितः सुधां पुबुधे तनः ॥ ३४ ॥ प्र
भातसमये जातेभ्यामिः कर्णात्मजः स्तथा ॥ मेघवर्णो महावाहुः स्थपसो निर्गतः मुदा ॥ ३५ ॥ कुंतियुधिष्ठिरं कृष्णं नमस्कृत्य तथा
पराक्राद्ददो कुंतिमोदकान्स्वान्पाथेयपांडवाय सा ॥ ३६ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ करसंस्पृष्टं तृतः आप्य कृकोदरः ॥ मोदकैर्लन्स्यथा कोतिजोयन्न
कथंचन ॥ ३७ ॥ गृहीत्वा मोदकान्देभि मेघवर्णकरे ददौ ॥ [illegible] अर्जुनं तद्वादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ पार्थपालं पराजानं ब्राह्म
णान्द्रमानि पालुपत्र ॥ आत्मसमं मंदिरं विभिन्न हादिहालुरंगम ॥ ३९ ॥ असंख्यकेशवं पश्य संबुद्धं मममानसं ॥ साहायो चापि द्रष्टिनेतुच्योगं
प्रतिपाडनः ॥ ४० ॥ स्मरणाद्वासुदेवस्य विरूपंपातिरोहिता ॥ पालिका निपथापार्थ विद्रवं तुलपाहिताः ॥ ४१ ॥ पैनना वेवस्य तुरंगमा
आपाविश्वि सस्रेसैनिकैः ॥ प्रसादात्केशवस्यास्य संशयो मेन विद्यते ॥ ४२ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ एतावदुक्तामयये भीमो गदावनीपुरात ॥

(6) ७अ

मात्पः कुतिपयोहेस्तां पुरीं रम्यां कुरूद्वह ॥४३॥ ददर्श पर्वतास्कंधे यौवनाश्वेन पालितां ॥ काननां सहस्रैरत्युसंमत्तापरिवेष्टितां ॥४४॥ सरसां

परिपूर्णा नामयुतैश्रोषितान्नृपो यूथैन [illegible] तेमार्गे हि मुधूपेन क्लृप्तान् ॥४५॥ वहिः श्रूयते [illegible] वेदघोषैः धनुःस्वनैः ॥ नगर्यां गोपुरे रम्ये

प्रासादे स्फारेण मंठैः ॥४६॥ यत्रैत्रयपसो सत्र छायाकारे परिखादिभिः ॥ ददर्श सौमसेनैन वनचैकद्रुमैर्वृतं ॥४७॥ फुल्लिता पचरंभास्तास्त्व

फुल्लैमालिश्रुदिरा: ॥ नवाः फलातिभारेण स्वगुणैः सज्जनायथा ॥४८॥ सवृत्ता: सरलादीर्घाः नारिकेल द्रुमा फुल्लैः ॥ द्रस्यंतेव

कुल्लायुत्रवस्त्रासत्पुरुषैरिव ॥४९॥ रसालिस्ववल्लैनिपीन स्वावन्य [illegible] सर्वदा ॥ सर्वकार्याणि कुर्वंति स्वछंदाः [illegible] द्रुमाः ५०

सकंटकैः फलैनित्यपनसा पत्रसंस्थिताः ॥ स्थिताः सर्वांगजैस्सार्द्ध [illegible] भीमेनभारत ॥५१॥ अनंतत्वगताः वृक्षाः खर्जुराणां सहस्रशः

फलैस्सकुत्रितैरेव तृष्णासंतापहारिणः ॥५२॥ विदीर्णपत्रदाडिंबा रसफलाकुसंयुते ॥५३॥ बीजपूरे स्तु रागे स्तु कुर्वंति [illegible] हाहे

तंजने ॥५३॥ रसाद्भाः कोकिले [illegible] सारंगैः कोकिलावने ॥ फुल्लद्रावने सेव्यते माधवस्येव गुणाः सद्भिर्निरंतरं ॥५४॥ पंच

नारांगतान्नैव फलान्निकुरमदिंना ॥ जयकालिकाचैरम्या नामानाविहरंगति ॥५५॥ वल्लीनां जलफथाप्य मुदकरसभणी गतं ॥ क्षीणाति

विविधान्ह्यक्षारान्तिथीनातिथेयवत् ॥५६॥ बीजपूरकनारंगजंबीनाम लकुद्रुमाः ॥ [illegible] वकदाबा बवदामा वाटकाजनाः ५७

the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(6A)

वाहं मलिंधारां मवानुपाच्र। येच्छा कामान्रहं श्रीणां येचापि पिनघातिनां ॥४॥ लेच्छाकाममभजाये रन्रपदिलेनानयेहयं ॥ एकक्रो
दकेन्मामेयेवसं तिष्टिजातयः ॥५॥ नवेदाध्ययनं पत्रयमनो त्रिनपुनां। तनक्षणं निवसलांच्छोक्रायेममसंतुने ॥६॥ पित्येवसुत्कोव
चनं भीमसन्रुघ्नीं स्थिलः स्लदा ॥ युधिष्टिर० ॥ भीमसेन माहाबाहो हर्णं तुरगस्य हि ॥७॥ विषमभाति हृदये त्वयामन्येनृकोर
यौवनाश्वोपि बक्रुवान्स्वाक्लिनः स्लस्यसैनिकाः ॥८॥ काकौन्तेय गतोसि चेताजुमहती मम ॥ धा जौमिनि० ॥ धर्मराजस्य तद्वा
श्रुत्वा कर्णात्मजो ब्रवीत् ॥ भीमसेन द्वितीयं मां सहैवनय मा चिरं ॥ भीम उवाच ॥ पितानवहतो स्माभिर्यतः अश्वालिपुत्रक ॥ सुर
विलोक्य लेच्छजामहती हिनः ॥१०॥ वृषकेतुरुवाच ॥ उपकारकृतः सम्यक् जनकामरणे हतः ॥ भवद्भिः क्षात्रधर्मेण कस्मि
नास्य नासितं ॥११॥ ध्या० दुर्योधनस्य भूच्येसोपाडवैलरालको ॥ संजातो धर्मविद्वेषी समलोभ किवर्जितः ॥१२॥ किंस्यत
च सभामध्ये द्रौपदीया पितावरा ॥ तेन कर्णेन सा दृष्टा यथा तु विजनेपुचा ॥१३॥ गोसहस्राणि मत्तस्य स्प स्पृहीतानि मया श्रुतं ॥
मा चित्रापांडवेनापि मोचितानीति चिंतयन्र ॥१४॥ अच्यैत मकम् रुक्षाय कर्णायसह पालनं ॥ कस्तु पांडवैः चौरैः युध्यर्थं दानमुक्त

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(७)

कश्चित्स्टण्हालिकराख्का नंवापिवराटिकां ॥१६॥ दत्वा चिंतामणीं पातिदुःकलंतेन किं कृतं । गृहांगणे वर्तमानं कस्याचित्पुष्करतर
समुन्मूल्यानयेत्कश्चित्संस्थाप्य सुरपादपं ॥ तदापराधं किं तेन कृ हि भीम महामते ॥१७॥ भवत्प्रसादात्कृष्णो सोऽप्राप्यवान्तु
भास्करेपदं ॥ अर्जु० ॥ कीर्तिस्तु तस्य प्रवर्ततेद्यापि भूतले ॥१९॥ तामिस्मिन्यज्ञकाले तव्यपनेष्यामि पांडव ॥ यौवनाश्वस्य नृपतो
मध्यनक्लसागरं ॥२०॥ तुरगं भीमसेनस्तु समानय तु सत्वरं ॥ जैमिनि० ॥ भीमस्तस्य वचः श्रुत्वा समाश्लिष्याथ कर्णजं ॥२१
समीपस्थं निजं पौत्रमिदं वचनमब्रवीत् ॥ भीमसेन० ॥ घटोत्कचेन तेपित्रा तारिताः सर्वपांडवाः ॥२२॥ स्वपृष्ठे तु समारु
ह्यनीता वैगंधमादनं ॥ तथा त्वं धर्मराजानं वीर पालय पुत्रक ॥२३॥ अहं तु कर्णपुत्रेण सहितो हयमानये ॥ पार्थेन च त्वया
राजा रक्षणीयः प्रयत्नतः ॥२४॥ यावदद्य हित्वा तुरगं पुनरायामि सत्वरं ॥ मेघवर्ण उवाच ॥ तवगात्रात्समुत्पन्नो विरः सत्वक
यत्कवं ॥२५॥ पवित्रं तेन तत्कुलं तेन कुः श्वात्र विस्मयः ॥ तावद्य धाजलं हीनपानस्तु रनदीगतं ॥२६॥ न जायते पुनः प्राप्तं वा
रि तत्पालकापहं ॥ स तोसिंगेन दुःप्राप्यं किं चिन्नैवास्ति देहिनां ॥२७॥ त्रीक्कारामपर्यंतमप्यकिं न प्रलापुरा भवाः ॥ पुरी भद्रावती
गमिष्याम्यमुना सह ॥२८॥ तमनमानय भद्रं तेहयलमहमानये ॥ भवान्युद्धं गतस्यो हि युद्धं कलौ तु कर्णजः ॥२९॥ अश्विद्धमी

(२A)

अहंस्वपृष्ठमारोप्य तुरगं न मिहानये ॥ श्रीअं निर्गच्छ भीमाद्य नमस्कृत्य नराधिपं ॥ ३० ॥ पुनः स विजयः पार्थ भविष्यति महयशाः ॥ भीमरे
धन्योसि पुरुकुरालं आपसे परमं हितं ॥ ३१ ॥ त्वमागच्छ मया सार्धं वृषकेतुरपं तथा ॥ साहायार्थे महावीर तथा त्वमपि पुत्रका ॥ ३२ ॥
वयोवयं गमिष्यामः परराज्ञेन संशयः ॥ जैमिनिरुवाच ॥ एतन्नृपोः स्तुभं वाक्यं निशम्य कुरुनंदनः ॥ ३३ ॥ महता चैव हर्षेण
त्युवाच वृकोदरं ॥ मुनिना भाषितं कार्यं तत्सर्वं मे विचारितं ॥ ३४ ॥ कियत्ते भवता सर्वमाख्यमपि च पाण्डवा ॥ राज्ञी जानाति मह
स ॥ तीश्चं तु कामस्तपोधन ॥ ३५ ॥ तस्माद् गच्छामहे सर्वे [illegible] भावयितुं रहात्वरा ॥ व्यासस्ततो निजाश्रमे रहात्स पूजितः स्तुतेः ३६
गते व्यासे धर्मराजः पुनः श्चिंतातुरो भवत् ॥ भ्रातृभिः सहितो राजो दुःखितो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ कथं हस्तिन मनं कथं यज्ञ
क्रिया भवेत् ॥ कथं पृच्छामि सुहृदं कथं विलसमागमः ॥ ३८ ॥ सर्वास्वापत्सु नः पालि सर्वदा मधुसूदनः ॥ स दूरे देव कौपुंगः क
हितं मे कुरिष्यति ॥ ३९ ॥ हा निमग्नोस्मि गोविंद गोविंदार्णव पुर्वे ॥ कथं यज्ञं करिष्यामि त्वं चे[illegible]तान जायसे ॥ ४० ॥ यथ
दुःखार्णवे मग्ना द्रौपदी तारिता त्वया ॥ तथा तारय मामस्माद् वृजिनान्मधुसूदन ॥ ४१ ॥ जैमिनि० ॥ एतावदुक्त्वा कौरव नंपु
कृष्णे कथानकं ॥ यावत्सश्रीति गोविंदं तावद्द्वारे समागतः ॥ ४२ ॥ स्वयं स कृष्णो भगवान् सर्वव्यापी रमापतिः ॥ अब्रवी

धि॥ अतीहारं मां निवेदय भूपते॥४३॥ समयो नैव राजानो दृष्ट्वा विदुषां मतं॥ अतीहार उवाच॥ सर्वदा लवगो विंदरसमयो धर्मनंदनो
कथितो धर्मराजेन मम आगे समयः स्तव॥ परापवादनिरताः परद्रव्यपरायणाः॥४५॥ परस्त्रीकामुकाय त्र गमनावसरः स्ता
वा॥ नायं परद्रव्यरतो नाथवा दीनकामुकः॥ तस्माद्विकोकुपन्य कत्वास्य मनोरथं॥४६॥ अर्जुनं पुरतः भीमसेनसमन्वि
त्वा चिंतयति गोविंद तस्यात्रापुरि पूरयं॥ जैमिनि०॥ एवं सकथया मास त्वरितो धर्मनंदनो॥४८॥ अच्युवाच सत्वाम्मी कृ
न्मवदेय उत्थाय त्वा भाषितं धर्मराजे सत्वरान्वितः॥४९॥ विहाय चासनं भीमं अच्युवाच महामतिः॥ भीम त्वं ते अतीहारः कृष्ण
मत्र समागतं॥५०॥ अर्धरात्रे महानिषाधमश्च निष्पत्तये पुनः॥ त्वमर्या हिमया साधयामि पत्र समेधिपः॥५१॥ नियपो धर्मराजे
यभ्रातृभिः सह हरिं प्रतीत॥ तावत्तेनाथ हरिणा शिरसा सन्नमस्कृतः॥५२॥ समुत्थाय कराभ्यां तं मूर्ध्नि नाघ्राय पांडवः
समालिंग्य स्थितं कृष्णं नेत्राभः शिरसि सिक्त पुन॥५३॥ कृष्णो बाष्पैर नरक्लिनः सततानंदरे हरिः॥ भीमार्जुनौ हरिपा
दे संलग्नौ पुरतो जयो॥५४॥ अर्घाद्यैक्रियया भ्यर्च्य पांडवा विस्मयं पयपुः॥ द्रौपदी तं नमस्कृत्य हसंती वाक्यमब्रवीत्॥५५॥

Joint Project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(8A)

किमर्थं कि पतेर्विरैः विस्मयः केरावंधाति ॥ अर्थरात्रे पुराधाम्नो प्रदाद्दूर्वाससो भयं ॥ ५६ ॥ वस्त्ररूपी रागमध्ये मिपूतां वः पुराह
रिः ॥ यस्मिन्कालेन जननीनि पिता नन्वबांधवाः ॥ ५७ ॥ भर्ता ते त्वं स्नुपुरवसे पितामहाः ॥ रक्षत्नु मां समर्था हि लदासं रक्षि
तात्सुना ॥ ५८ ॥ यदा यदा सलांग्लानिर्जायते भुवि भारत ॥ तदात्म्यहं रित्यतात्कः श्रातात्के रावात्परः ॥ ५९ ॥ लम्मिमं स ॥
त्निर्थोद्यात्पं तदाधानयुग्म पतेः पथानापाति नोयाति नाद्रौ नमि भवति ॥ ६० ॥ जोमिनिरुः ॥ इत्थं स्तुतस्तया द्रुव्या तुतो
षनाथवः ॥ ततः परं धर्मराजो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ६१ ॥ अपुने भस्मनासीत्वं द्रौ रोतनमया हरे ॥ सफकं कार्यं जानमि
भविष्य निजनार्दन ॥ ६२ ॥ हयमध्ये मातिजाता हितेम्रकं हिक रातो ॥ यः सम्मदायाति विभो समर्थो स्मि भरातको ॥ ६३ ॥ श्री
कृष्णउवाच ॥ केन कुर्दुरायते स्मिन्नसमये धर्मनंदन ॥ यागोपरसहस्राभ्रमो विविराणं गत्वता मिहा ॥ ६४ ॥ भीमिम भ्रंगेण राजेंद्र द्राक्षि पूते
रागे नामतिः ॥ नापि जानाति नरहारीति किंचिन्मं नं तयामति ॥ ६५ ॥ स्तुक्को दूरः परमं दो जायते नात्र संशयः ॥ विनणौरा
क्षसशिमापा विघ्नतेस्य गृहे सदा ॥ ६६ ॥ तया हृता मतिः श्वासस्य तस्मोद्धे तिन पाउनः ॥ इद्धरास्या [illegible] न्मनुत्ये श्र्व गत्वा

(९)

तहिंयात:परोपागोभंतियस्यवृकोदर:।।व्यगांगहीनावधिराकुपोनिधुरताश्चये।६८।।तेषांसंगोनखुखदोषोत्क:कविभिरे अ
वचा।कामुकानजडानांचस्त्रीजितानांलयैवचा।६९।।श्वरुरस्यग्रहेनित्यंजामानाकर्मकर्मकारक:।।तस्यापिनभवेन्मं
त्र:कार्यसिध्धिकदाचन।।७०।।भीमोवेत्तिजरासंधंहिडंबंवकुमेवचा।।साम्प्रतपेनुसजाताक्षिग्रियासुमाहाबका।।७१।।
येनदृष्टाराजसूयेभीमसेनादिभिर्नृपा:।।धर्मिष्ठा:सुमाहावीर्यावदान्याश्च जितेंद्रिया:।।७२।।तानजानातिभीमासो
खुबहुन्नबलदर्पितास्त्र।।अर्जुनेनकलिंगानजयद्रथकृपादयो।।७३।।असमर्थमयासार्धंसाम्प्रतंचनृपात्तथा।।यशोरिमन्द्र
पृथिवीपालतत्साहासनमतवा।।७४।।कथसपात्मलेपांचीदृक्कुसर्वाखुभारता।।सर्वजपरिवृतासौदेवगंधर्वमानवान्।।७५।।
तेपिवीराविजेतव्यामारयंतिचयेहयं।।असीपमकृतंकार्यमयमदृशितिनहि।।७६।।पुरारामेणरक्षार्थंतुरगस्यमाहाबलो।।नि
युक्तोहनुमान्वीरोबध्य:सचहस्ता।न्वित:।।७७।।वीरेपसुरथनेवपुरीत्राक्रिमलीमुति।।पश्चात्सराघवंमापिमा।।चिल:पोरु १२५
षेणचा।।७८।।हयंतपांडव:पार्थपालयिष्यंतिमेसखा।।कथमेवास्थलंत्रालाकुसत्वमोचापिजुर्नी।।७९।।ग्रहीतलमकुनापि
विरेणहयरक्षणं।।इषमेसंशय:सखीजायतेधर्मनंदन।।८०।।इतीश्री अ० मे० के० ण० द्वीतीयोध्याय:।।२।।शुभंभु० श्री

(1A)

जैमिनिरुवाच ॥ वासुदेवस्य वाक्यानि श्रुत्वा भीमो ब्रवीद्वचः ॥ मेघगंभीरया वाचा प्रहसन्निव केशवं ॥१॥ भीम उवाच ॥ धर्मराजे
न वैकुंठ कर्तुं राजसूयमाहात्क्रतुः ॥ सभ्यायसमयं प्राप्य सहस्रो वीरपूरितः ॥२॥ मया स्वे सेसुसंपादिता त्वत्प्रियं जनार्दन
सत्यसंकल्पो दरादेव जायते न तिव जितः ॥३॥ वयो दिनचक्र हारा मातृ न अज्ञायते ॥ इत्त सर्वं ब्रह्मरीरि मयैव कुनिरीक्षितं ॥
तवोदरे विश्वमिदं भातित्वं नसंदाहरे ॥ स्वयं कोदरः कः स्वदन्यो ब्रह्मगोलके सर्वाधिकः ॥५॥ ब्रह्मादयः सुरास्सर्वे सुरितः सागरा
दयः ॥ धराविय खेवादिशः किन भातिदवोदरे ॥ ६ ॥ त्वत्तः स्वकोदरः कः भिन्नभूतान्नु भाविष्यति ॥ सभवान्मम कुभोजं उदरच
जनार्दन ॥७॥ रासंहजुंज्ञानं चामोपिस्वकृपा श्रापसंपा ॥ उदरे स्वरुजा चैव ब्रह्मांडानां च कोटयः ॥८॥ त्वयि तिष्ठांतिदेवेश
पयांसि तवोदरे ॥ विचार्य स्वक कुक्षिबहस्कु दीचमनु ॥९॥ मेना स्वकोदरः श्वानकुक्षिनिदारुणः ॥ कुस्त्रजाव
तिश्रायंमि यमौ वानरामा भवविना ॥१०॥ कुरुतेरु विमणी श्रापश्च पट्टः स्वकु केशव ॥ वराहमत्स्यकूर्माणायानिः
श्रियतमालव ॥११॥ नामनवपुरा जातः तस्मात्कुंभापसो ॥ जठराग्निपस्तज्वलंतकाम पुनपद्मलः ॥१२॥ स्त्री जिलोनक
दन्यो स्निदेवानां अमाहातरु ॥ परि जातसमुत्पाद्य स्त्रीनिम्मतनचानयो ॥१३॥ स्त्रीनाद्वैः सललंनासः स्वकुरस्पष्टहतव

एतान्गुणान्नृपाभो त्का बद्धो न्मो पितैरन्वं । तस्माद्द्वपसे यस्त्वं भीष्म पद्मो नराधिपं । ये हताः क्षत्रियाः पूर्वं जरासंध मुखास्त्वया ॥१५॥ भवतं प्रतः
कृत्वांत थैवात्र भविष्यति । बाहुभ्यां चोद्धरेच्चोर्वी विक्रिरे पंच पर्वतान् ॥१६॥ अश्वमेधं करिष्यामि नान्यथा रूपचिंतितं । आगमिष्यं
लि राजानो यादवाश्चैव महीभुजः ॥१७॥ इत्थं चिंतितमुत्साहो भीमः सत्वागत्यान्यथा कथा । करोषि देव कौ प्रभस्सकृष्णा सुनत्वया ॥१८॥
पिपासया पीड्यमानो बहु कालेन चातकः । मेघप्रसादं न प्रेक्षे सभ्य भक्तानि निरीक्ष्यते ॥१९॥ तादृशस्यैव गोविन्द दृष्टिरस्माकं दृश्यते । ये दृ
पालयते मेघ स्तनं किं कृपतेऽद्य ॥२०॥ पकुमम्ना हि गावत्सं पीतोनाथः सुहर्षिता । धेनुर्भवति गोविंद स च तां निम ओपते ॥२१॥
तथा कृष्णैव पुरतः कथनीय जनार्दन । अस्माकमपि सा वस्था त्वत्साक्षात्सा द्रूपतो ॥२२॥ जैमिनि० । भीमस्य वचनां तेयश च्युना
च जनार्दनः । हर्षेण महता युक्त तेजः संवृद्ध यन्निव ॥२३॥ भीमं कृष्ण उ० । धन्योसि भीम भद्रं ते दीपते परिरंभणं । त्वद्वाक्येना सुना
वीर संतुष्टं मम मानसं ॥२४॥ एवं श्रुत्वा स्थिरा जानं किमर्थं भयविह्वलः । करोति हयमेधं हि त्यान त्पृथ्वा रणे कुरुस्व ॥२५॥ द्रोणकर्ण
तया भीष्मसुर सबाधिबाधवान् । मन्यते पालकं जालमाजन स्तु कुलेवरौ ॥२६॥ अदं दत्तं तत्सर्वं मत्करो कोटिरप्यं नृपः । नाश्रायिषे
दस्य च पापी नास्ति ह्यनु धर्मजः ॥२७॥ श्रीमि उवाच । त्वत्करे चोपितं देवस्व वयं तु बहु लभ्य वेद । वस्तु जातं नृपावेतिन ददाति हि दुःखलं २

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai

(10A)

चिंचिणिबदरी शाल्काः पुष्पिताशोकचंपकाः ॥ नागकेसरपुन्नागबकुलाः पाटलास्तरुगाः ॥ ५८ ॥ चंचरीकशुकाबर्हसारिकारुतनादिकाः ॥
सुवर्णकेतकीजातिप्रवृत्तीनगरादयः ॥ ५९ ॥ गतिपक्षीसुपत्नीच कुसुमपुष्पितावनो ॥ विरुद्धोवयभीमसत्कृष्णावनसुरगीपादपः ॥ ६० ॥ दवी
रायकुणपुण्यायदर्शयित्वामहद्वनं ॥ नगरीचसुरम्याच वापीपानसरःकुंभं ॥ ६१ ॥ रत्नान्युपरोप्य राजाबद्धं शीतजलकुंभं ॥ शिनं ॥
नानारसैत्वसमाकीर्णं कैलासस्येवमानस ॥ ६२ ॥ अब्रवीतत्र पकुमारो किंकर्तव्यमथाधुना ॥ मध्याह्नेतुरगस्याश्व गमविष्यामि समागमः
रक्षःमानःस्वबलि प्रवीरैः संग्रामकोविदैः ॥ नमुंचातिहयवीराः कृपणाः स्वयमंयथा ॥ ६४ ॥ त्रयोवयंपर्वतेस्मिन्स्कंता वृक्षसमाकुले ॥
तावत्तिष्ठामवीरास्तयावद्धयसमागमः ॥ ६५ ॥ पाश्रमानोपितुरगोरहिष्यामोनसंशयः २८ अहमादौगमिष्यामिरणमध्येमहाबलौ ॥ ६६ ॥
पाश्रमानोपितुरगोगहीष्यामोनसंशयः ॥ अहमादौगमिष्यामिरणमध्येमहाबलौ ॥ ६७ ॥ मदष्टेष्टपाकौवीरौभवंतौभवतातरा ॥ एवमेव
सुसुखदोगविष्यतियत्राःमदः ॥ ६८ ॥ इतीश्री अ० मे० प० भीमवाक्यनामनामत्रितियोध्यायः ॥ ३ ॥

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com